

Nationalismi ja "universaalinen nationalismi" eli lähetystehtävä-ajatus muutostekijänä historiassa

Aira Kemiläinen

Poliittinen kansallisuusaate on aiheuttanut sotia, mutta nämä sodat tuskin ovat olleet niin laajoja ja tuhoisia kuin ne maailmanpalot, joita maailmaa valloittavat aatteet ovat aiheuttaneet riippumatta siitä, olivatko ne alkuaan demokraattisia, sosialistisia tai rasistisia.

Tieteen päivillä 1999 professori Pekka Suvanto käsitteli ansiokkaasti kysymystä, ohjaavanko poliittiset aatteet historiaa. Puolueideologioiden ja -ohjelmien ohella sivuttiin nationalismia kysymyksessä kansallisuusaatteen ja kansallissocialismin suhteesta.

Kun natsismi oikeastaan oli kansallisuusaatteen vastakohta, niin on jälleen huomattava nationalismi-käsitteen monet merkitykset. Ne ovat vaikuttaneet siihen, miten sanoihin "kansaa" ja "kansallinen" ("nation", "national") liittyvät käsitteet suhteutetaan toisiinsa.

Puhdas kansallisuusaate 1700-luvun lopulta lähtien antoi arvoa kaikkien kansojen oikeudelle kehittää omaa olemusta ja omaa kulttuuria itsenäisesti ja oman luonteen pohjalta sekä edistää omaa etuaan kansallisen valtion perustamiseen saakka. Tarkkailtiin erilaisia kansanluonteita, mutta ei mitattu kansojen arvoa voimatekijöinä eikä ihmiskunnan älyllisen kehityksen luojina.

Arkipuheessa nationalismilla usein tarkoitetaan kansalliskiihkoa ja aggressiivisuutta toisia kansoja kohtaan. Siihen suhtaudutaan silloin kielteisesti ja samassa hengessä kuin vanhan polven kuuluisa nationalismin tutkija Carlton J. H. Hayes, joka ensimmäisen maailmansodan jälkeen esitti kysymyksen, eikö nationalismi ole kirous eikä siunaus. Nationalismin ja sen historian tutkijana Hayes myöhemmin jaotteli käsitteen moneen ilmiöön. Kansalliskiihko on vain yksi niistä. Se on asenne, jolle on ominaista kansallistunteen liioittelu valloituspolitiikkaan saakka. Se on samaa kuin chauvinismi.

Kansallinen lähetystehtävä

Nationalismin piiriin luetaan myös ajatus kansan tehtävästä levittää jokin aate tai toimintatapa muiden kansojen keskuuteen. Tämä ajatus lähetystehtävästä on näennäisesti nationalismin vastakohta, sillä sen edustajat haluavat levittää ihmiskunnalle hyödyllistä aatetta tai menettelytapaa ympäri maailmaa. Se on siis universaalinen ja kosmopoliittinen pyrkimys. Käsitteen lähetystehtävästä yhdistää nationalismiin kuitenkin tosiasia, että jokin kansa ilmoittautuu aatteen edustajaksi ja pitää kutsumuksenaan aatteen toteuttamista muidenkin kansojen keskuudessa.

Aate voi levitä maailmalla rauhanomaisesti – kuten keksinnöt, muoti ja taidesuuntaukset –, mutta melkein aina aatetta on levitetty – kuten uskontoja – myös miekalla siten, että uhreja on tuhansia ja miljoonia. Maltillisen kansallismielisyyden sijasta tässä toiminnassa on usein kansallisylypeyttä, jopa kansalliskiihkoa. Päämääränä tai tuloksena on usein imperiumin rakentaminen.

Kansan omaksuma lähetystehtävä on useimmiten näyttänyt hyveelliseltä. Saksalainen aatehistorioitsija Friedrich Meinecke käytti nimitystä maailmanpalvelus (Weltdienerschaft), kun hän käsitteli Saksan 1700- ja 1800-luvun "runoilijain ja ajattelijain" ihanteellisia toiveita Saksan yliverlaisen hengen ja ajattelukyvyn vaikutuksista maan ulkopuolellakin. Heidän aikanaan toteutettiin kutsumusta hengen maailmassa. Myöhemmin Bismarck ei omaksunut universaalista lähetystehtävää, vaan yhdisti Saksan tyypillisen poliittisen nationalismin hengessä. Samalla aikakaudella, Goethen, Schillerin ja Fichten aikaan, lähtivät Ranskan vallankumoukselliset sotimaan kuninkaita vastaan ja antamaan kansoille kansanvaltaan nojaavan valtiomuodon. Demokratian aate tähtäimessä vallankumoussoturit ja Napoleon Bonaparte valloittivat puoli Eurooppaa, jolloin valtakuntien rajat ja hallitusmuodot muuttuivat nopeasti ja laajamittaisesti.

Nationalismin tutkijat ovat katsoneet lähetystehtävän ajatuksen ja sen toteuttamisen kuuluvan nationalismiin. Eugen Lemberg sanoi vuonna 1950, että jokin aate on saattanut ottaa modernin kansan edustajakseen. Hayes ja Hans Kohn toivat esiin lähetystehtävän universaalisen luonteen. Tämän mukaan kutsumustehtävän omaksunut kansa ei siis elänyt vain itseään

varten, vaan pyrki levittämään aatettaan mahdollisimman laajalle. Kun Hayes kirjoitti ensimmäisen maailmansodan jälkitunnelmissa, Kohn arvosteli asioita toisen maailmansodan ja läntisten demokratioiden kannalta.

Sikäli kuin aate, jonka puolesta taisteltiin, oli demokratia tai sillä oli sosiaalinen päämäärä, Kohn näki sen positiivisena, kiitettävänä nationalismina, mukaan luettuna myös Venäjän ja Leninin sosialistinen aate. Tämän kansallisen tehtävän rinnalla kansan kieltä ja omalaatuista kultuuria korostava nationalismi, siis romantiikan kansallinen ajattelu ja J. G. Herderin sekä Wilhelm von Humboldtin kansallisuusaate näyttivät primitiivisiltä ja jopa totalitarismin kansa-ajatteluun johtavilta. Hayes puolestaan oli esittänyt missioajatuksen kriittisemmin, ja hän oli liittänyt sen myös imperialismiin.

Kohn eli läntisten suurvaltojen aatemaailmassa. Tässä ympäristössä samoin kuin marxilaisten arvosteluissa ei ole ollut täyttä ymmärtämystä pienten kansojen, varsinkin vähemmistöjen, pyrkimykseen saada kouluopetusta omalla kielellä ja hoitaa asioitaan omaan kansaan kuuluvien virkamiesten avulla. Marxismia edustava suurvallan jäsen E. J. Hobsbawm ei pitänyt tarpeellisenä kehittää pieniä kieliä. Hän kosketteli erityisesti vähäisten alkuasukasheimojen kieliä, mutta samaa epäilyttävää ryhmää lähenee myös viro. Hyvän aatteen ja tulevaisuuden yhteiskuntajärjestyksen tielle eivät sopineet kansallistieteiset, omalaatuisuuttaan korostavat ja sivistyshaluiset kansat.

Mitä oli kansallissosialismin nationalismi? Se kylläkin pohjautui siihen romantiikan kansallisuusaatteeseen, joka korosti kansan yhteisen syntyperän, oman kielen ja kansallisuuden ensiarvoista merkitystä. Täältä pohjalta syntynyt, tunnelmitaan kiihkeä Blut und Boden -ajattelu oli ominaista 1920-luvulle. Pangermaaninen ajattelu haluttiin levittää kaikille saksalaisille, mutta myös sukulaiskansoille Skandinaviassa sekä – rotuoppia toteutettaessa – niiden kansojen keskuudessa, jotka hyväksyttiin arjalaisiksi. Poliittisena päämääränä oli pan-aate, kaikkien samaan kansaan kuuluvien yhdistäminen samaan valtioon tai joidenkin irredenta-alueiden liittäminen pääkansan valtioon.

Saksan kolmannen valtakunnan valloitukset alkoivat irredenta-politiikkana, mutta rotuoppi muutti sen laajentumispolitiikaksi ja lähetystehtäväksi, johon kuului valiorodun kehittäminen ja alempiarvoisten rotujen alistaminen "herrakansaa" palvelemaan ja jopa niiden tuhoaminen. Kansalliskiihkoa oli vakaumuksessa, että osa valiorotua oli jo olemassa Saksan kansan pohjoismaista rotua olevissa yksilöissä.

Kansallissosialismin päämäärä erosi muista lähetystehtävistä siinä, että se perustui biologiseen ajatteluun ja oli sukua sekä sosiaalidarwinismille että rodunjälösten idealle. Yleensä lähetystehtävänä oli ollut uskonnon tai hallintoa ja valtiojärjestyksestä koskevan demokratian ja liberalismien aatteen levittäminen tai länsimaisen sivistyksen tuominen muiden maanosien kansoille.

Nationalismi-sanat monet merkitykset

Ennen kuin nationalismien kannalta vertaillaan edellä mainittuja aatteita on tarkasteltava nationalismi-käsitteitä.

Nationalismiin kuuluvat kansalliset vapaustaistelut ja kansallismielisyyden ilmeneminen elämän eri aloilla.

Varsinainen nationalismien aikakausi alkoi 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa, jolloin toisaalta romantiikka ja kansanrunouden ja musiikin ihannoitiin sekä kansanvalistuksen tarve ja toisaalta valistus, Ranskan vallankumous ja demokratian aate loivat kansallisuusaatteen. Tämä saattoi esiintyä sekä epäpoliittisena kansan ja kansallisen sivistyksen palvontana että poliittisena kansallisen itsemääräämisoikeuden aatteenä. Nämä aatteet esiintyivät sekä erikseen että yhtyneinä.

Tavallisimmin ne jossakin vaiheessa yhtyivät. Kun myöhemmin Neuvostoliitossa suosittiin kansantansseja ja -lauluja, mutta käytännössä ei hyväksytty kansallista itsemääräämisoikeutta, niin mainitut aatteet esiintyivät erillään.

Jos nationalismien sanotaan syntyneen Ranskan vallankumouksen aikana, niin puhutaan vain poliittisesta aatteesta. Silloin tämä kansanvallan ja kansansuvereniteetin aate tuli yleiseksi ohjelmaksi Euroopan valtioiden liberaalien keskuudessa.

Kansallisvaltion kehitys oli alkanut jo paljon aikaisemmin eikä vapaustaisteluihin ollut tarvittu aatetta, vaan tarve määrätä väestön omista asioista vieraan vallan sortoissa. Tätä kehitystä, joka alkoi jo keskiajalla, alettiin verrata myöhään sanoa kansalliseksi. Kansalliseen liittyvät sanat syntyivät tai saivat uuden merkityksen vasta 1700- ja 1800-luvuilla.

Nationalismin määritelmään on kuulunut 1) asenne: kansallismielisyys, kansallistunne, kansallistietoisuus, 2) kulttuuri- ja sosiaalinen ohjelma: oman kansan sivistyksen ja

hyvinvoinnin kehittäminen, 3) poliittinen ohjelma: valtiota vailla olevan kansan (kansallisuuden) valtiollisen aseman parantaminen (itsehallinto, poliittiset oikeudet) ja – usein – oman valtion perustaminen, 4) kansallisten arvojen liioittelu siten että kansa on asetettu kaikkien muiden arvojen edelle (usein esiintyvä sanakirjojen määrittely) ja on päädytty jopa fanaattiseen kansalliskiihkoon sekä asenteena että kulttuuri- ja poliittisena ohjelmaksi (valloitukset, toisten kansallisuuden sorto).

Nationalismin piiriin lasketaan toisinaan myös historiallinen kansallisvaltion kehitys ja vapaussodat, joita käytiin erityisesti 1800-luvulla ja käydään vielä nykyisin.

Nationalismin kannalta tärkeässä käsitteessä "kansallisvaltio" sana "kansallinen" on saanut nykyaikaan mennessä monia merkityksiä. Joka tapauksessa kansallisvaltio on ollut universaalimonarkian (Rooma) ja monikansallisen valtakunnan (esim. Habsburgien Itävalta) vastakohta. Kansallisvaltiolle on ominaista hallinnon keskitys ja yhtenäistyminen.

Useimmiten yksi virallinen kieli on ollut merkittävä tuntomerkki. Ranska on ollut ehkä tyypillisin kansallisvaltio. Ranskan kieli tuli viralliseksi kieleksi vuonna 1539. Jos pidetään yhtä virkakielettä kansallisvaltion tuntomerkkinä, niin Belgia, Suomi ja Sveitsi eivät olisi kansallisvaltioita.

Theodor Schieder on liittänyt kansallisvaltion Englannin ja Ranskan perustuslaillis-demokraattiseen kehitykseen vuosien 1688 ja 1789 valtionmuodon muutoksien takia. Sen mukaan kansan ja kansallisvaltion synty riippuisi subjektiivisesta tahdosta (valtiopäivät, kansalliskokous), ei kielestä, kansanhengestä ja kansanluonteesta. Todellisuudessa kansallistietoisuus on voinut syntyä hyvin erilaisen historiallisen kehityksen kautta.

Kansallisvaltion tärkeimpänä tuntomerkkinä tuskin voi olla kansanvalta. 1800-luvun toisella puoliskolla tuskin oli – Venäjää lukuunottamatta – itsevaltiutta Euroopassa. Millään valtiolla ei vielä ollut myöskään nykyaikaista kansanvaltaa.

Perustuslaillisuuden ja demokratian asteet olivat kuitenkin erilaisia. Myös Saksan keisarikunta oli kansallisvaltio, vaikka se oli liittovaltio.

Toisaalta kansallistietoisuuden tekijät voivat vaihdella. Kieli ei ole välttämätön yhdistävä tekijä. Sveitsiläisillä on poliittinen kansallistietoisuus, vaikka maassa on neljä virallista kieltä, joilla tosin on omat alueet. Nykyisin on tullut tavaksi puhua Suomesta kansallisvaltiona, vaikka maassa on kaksi virallista kieltä. Nykyaikana Jugoslavian esimerkki osoittaa, että sama kieli ja kielisukulaisuus eivät voi yhdistää väestöä, jos historiallinen kehitys on ollut kovin erilainen.

Kun nationalismia paheksutaan, niin se nähdään kansalliskiihkonä. Yleensä myös pidetään kansallisuusaatetta kansainvälisyyden vastaisena. Kosmopoliittisuus asetetaan silloin – usein humanisuudella yleillen – nationalismiin vastakohtaksi. Kansallismielisyys ei kuitenkaan sulje pois kansainvälisyyttä. Jo J. G. Herder, kansallisuusaatteen kehittäjä, totesi, että hyvän, toden ja kauniin ideat ovat yhteiset. Jälkimaailma on tosin epäillyt moraalin, oikeuden ja kauneuden ihanteiden yleispätevyyttä, mutta aatteiden, oppien, tapojen ja keksintöjen siirtymistä alueelta toiselle ei ole voitu estää ja vain harvat ovat sitä totaalisti yrittäneetkään.

Lähetystehtävä universaalista nationalismia?

Kansainvälisyys esiintyy kansojen suhteissa silloin kun kansalle esitetään lähetystehtävä ("mission", "Sendung") levittää uskontoa, aatetta tai maailmankatsomusta. Tätä toimintaa on myös verrattu ristiretkiin. Ilmiö on vielä vanhempi ja esiintyi jo muinaisilla roomalaisilla. Israelin valitun kansan ajatus muuttui kristinuskossa universaaliksi lähetystehtäväksi. Maallistuneessa muodossa lähetystehtävä esiintyi 1700-luvun Ranskassa, kun ranskalaista sivistystä ja valistusta levitettiin muihin maihin ja kun vallankumouksen aate sekä painotuotteiden että sotien välityksellä johti monissa maissa yhteiskunnan reformeihin. Amerikan Yhdysvaltain Manifest destiny-ajatus tähtäsi koko mantereen herruuteen. Kohtalo oli sen tehtävän antanut amerikkalaisille. Sen ohella amerikkalaiset ovat maailmansodissa ja kansainvälisissä kriiseissä esiintyneet demokratian aatteen puolustajina. Britannian siirtomaavallan uskottiin tuovan länsimaisen sivistyksen ja ylemmän rodun ylivertaisen hallinnon muiden maanosien vähän kehittyneille kansoille.

Länsimaisen demokratian vastakohtana esiintyivät uudemmat lähetystehtävät. Marxilais-leniniläisen vallankumousopin merkeissä levitettiin kommunismia ympäri maailmaa. Kansallissosialismi pyrki luomaan valiorodun maailmaa hallitsemaan.

Alunperin keskeinen ajatus näissä lähetystehtävissä oli luoda jotakin parempaa ja onnellistuttaa sillä ihmiskuntaa. Keinot

tehtävän suorittamiseksi ovat usein muuttuneet sodaksi ja sorroksi.

Jos nationalismi tuomitaan kansallissosialismin takia, puhutaan kansalliskiihkosta ja samalla hyllään se kansallisuusaate, joka antoi arvoa kansallistunteelle ja pyrkimykselle kehittää omaa kieltä ja kansallista sivistystä. Todellisuudessa kielteisiä ilmiöitä olivat humanisuuden puute, diktatuuri ja saksalaisia palvova kansalliskiihko. Nämä eivät ole olleet vieraita myöskään niille lähetystehtäville, joita on kiittäen sanottu universaaliseksi nationalismiksi. Ranskan vallankumous synnytti diktatuurin, fanaattisen ranskalaisten palvonnan ja vallankumoussodat. Amerikassa länsimaisen demokratian leviäminen koko mantereelle tuhosi intiaaneja ja aiheutti sotia. Brittiläisen siirtomaahallinnon mukana syttyi sotia ja tuhoutui yksilöitä ja heimoja. Neuvostoliiton diktatuuri ja häikäilemätön marxismi-leninisin puolustaminen omassa imperiumissa ja sen ulkopuolella monissa maanosissa aiheutti suunnattoman määrän uhreja.

Kansallissosialismi kuuluu pikemminkin näihin aatteellisiin liikkeisiin kuin kansallisuusaatteeseen. Poliittinen kansallisuusaate on aiheuttanut sotia, mutta nämä sodat tuskin ovat olleet niin laajoja ja tuhoisia kuin ne maailmanpalot, joita maailmaa valloittavat aatteet ovat aiheuttaneet riippumatta siitä, olivatko ne alkuaan demokraattisia, sosialistisia tai rasistisia. Tuskin on humania kiittää Ludvig XIV:n ja vallankumouksen valloituksia ranskalaisen "järjen" ja demokratian siunauksista valloitetuille maille, kuten Kohn läntisen demokratian edustajana teki. Kun arvostellaan kansallisia taisteluita, unohdetaan mielellään kansainvälisiä ihanteita toteuttavien valloitusretkien aiheuttamat kärsimykset.

Historia osoittaa, että ihmisoikeuksia puolustavien aatteiden rinnalle nousee runsaasti konkreettisia syitä kuin aatteet: niihin tulee mukaan poliittisia ja taloudellisia tekijöitä ja pelkkää vallantahtoa. Aatteet usein näyttävät valitsevan kansat, sillä kansanjoukoilla on taipumus ryhtyä niitä edustamaan ja jopa valloittamaan maailmaa niiden hyväksi. Silloin ihmiskunnan palvelus ja kansalliskiihko usein yhtyvät.

Kutsumustehtävät valloitusretkillä tuskin ovat moraalisempia kuin tavanomaiset sotien syyt. Nationalismia lähetystehtäviin – olivat ne demokratiaa tai sosialismia tai rodunjalostusta – liittyy vain kansalliskiihkon mielessä.

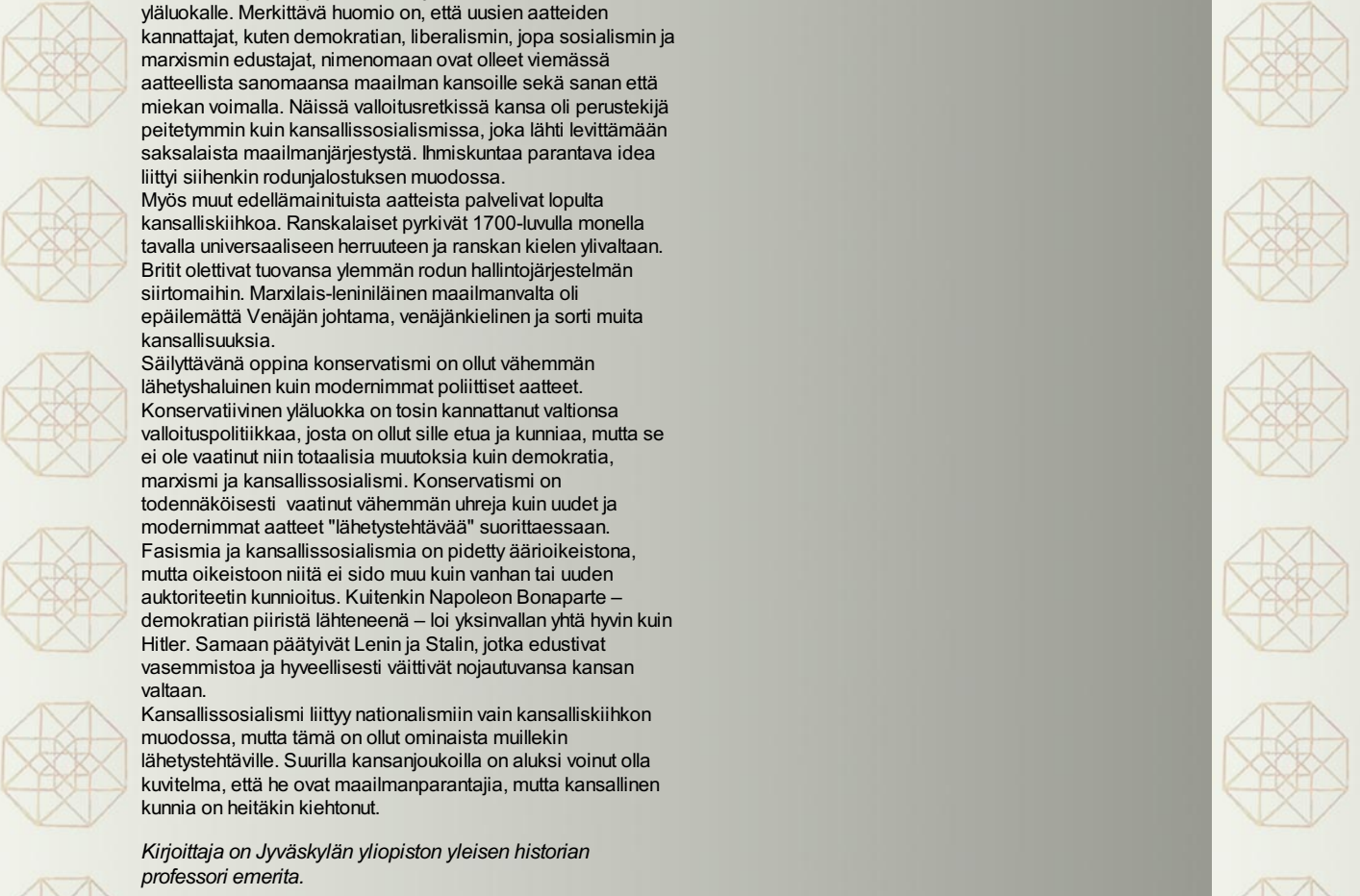
Jos taas esimerkiksi ranskalaista nationalismia sanotaan demokraattiseksi sen vuoksi, että vallankumouksellisen vuonna 1789 antoivat kansansuvereniteetin omaavalle kansalle nimen "nation", ei puhuta kansasta samassa merkityksessä kuin oli kielen, kulttuurin ja tapojen omalaatuisuutta korostava kansallisuusaatteen kansa.

Luonteeltaan kansallissosialismi kuuluu edellä kuvatun "universaalisen nationalismin" piiriin. Olihan kysymyksessä ihmiskunnan valiorodun luominen. Valta olisi ollut herrakansalla, saksalaisilla, ja heidän vertaisillaan. Demokratian levittämisessä taas valta oli usein ranskalaisilla tai briteillä; jotka muissa maanosissa edustivat "valkoista rotua" eli eurooppalaisia. Sosialismin levittämisessä valta tuli Venäjälle ja Kiinalle. Lähetystehtävän vuoksi käydyt sodat ovat radikaalisti muuttaneet poliittisia rajoja. Ranskan vallankumous mullisti Euroopan valtiolliset olot. Se siirsi Suomen demokratian piiristä ensin läheisiin kosketuksiin itsevaltiuden, sitten proletariaatin diktatuurin kanssa.

1800-luvulla kutsumusajatus oli suosittu myös pienten kansojen keskuudessa. Sorretuilla kansoilla, esimerkiksi Puolassa, se esiintyi henkisenä ja poliittisena. Se saattoi esiintyä vain kulttuuritehtävänä, kuten Suomessa. Etuvartioajatuksena se on Euroopassa vanha, muun muassa puolustuksena islaminuskoista Turkkiä ja itäeurooppalaista kulttuuripiiriä vastaan. Käytännössä kulttuuripiirien rajakansat ovat etuvartioita, vaikka eivät sellaista roolia haluaisikaan näytellä. Laajaa kannatusta saavia aatteita ei keksitä, elleivät olosuhteet anna syitä pyrkimykseen saada aikaan muutoksia. Yksilöt kehittelevät tarpeiden pohjalta teorioita ja levittävät niitä. Aatteet eivät valitse kansoja edustajikseen. Dominoivat ryhmät ja kokonaiset kansat omaksuvat aatteita – ja usein haluavat toimia niiden pohjalta. Tämä koskee nationalismia, vapaussotia ja muita kansallisia sotia. Samoin se koskee yleismaailmallisia kutsumustehtäviä. Molemmat ovat aiheuttaneet muutoksia, jopa valtavia väestönsiirtoja ja aluevaihtoja. Aatteiden alkusyyinä kuitenkin ovat olleet taloudelliset ja yhteiskunnalliset muutokset, epäkohdat ja uudistukset tai keksinnöt ja tieteet.

Lähetystehtävä ja poliittiset ideologiat

Lopuksi voidaan kysyä, miten lähetystehtävä on liittynyt poliittisiin ideologioihin. Yleensä syytetään valloitushalusta

konservatiiveja, joiden katsotaan halunneen kohottaa kansallista kunniaa ja hankkia etuja omalle maalle, etenkin yläluokalle. Merkittävä huomio on, että uusien aatteiden kannattajat, kuten demokratian, liberalismien, jopa sosialismin ja marxismin edustajat, nimenomaan ovat olleet viemässä aatteellista sanomaansa maailman kansoille sekä sanan että miekan voimalla. Näissä valloitusretkissä kansa oli perustekijä peitetymmin kuin kansallissosialismissa, joka lähti levittämään saksalaista maailmanjärjestystä. Ihmiskuntaa parantava idea liittyi siihenkin rodunjalostuksen muodossa.

Myös muut edellämainituista aatteista palvelivat lopulta kansalliskiihkoa. Ranskalaiset pyrkivät 1700-luvulla monella tavalla universaaliin herruuteen ja ranskan kielen ylivaltaan. Britit olettivat tuovansa ylemmän rodun hallintojärjestelmän siirtomaihin. Marxilais-leniniläinen maailmanvalta oli epäilemättä Venäjän johtama, venäjänkielinen ja sorti muita kansallisuuksia.

Säilyttävänä oppina konservatismi on ollut vähemmän lähetyshaluinen kuin modernimmat poliittiset aatteet. Konservatiivinen yläluokka on tosin kannattanut valtion valloituspolitiikkaa, josta on ollut sille etua ja kunniaa, mutta se ei ole vaatinut niin totaalaisia muutoksia kuin demokratia, marxismi ja kansallissosialismi. Konservatismi on todennäköisesti vaatinut vähemmän uhreja kuin uudet ja modernimmat aatteet "lähetystehtävää" suorittaessaan.

Fasismia ja kansallissosialismia on pidetty äärioikeistona, mutta oikeistoon niitä ei sido muu kuin vanhan tai uuden auktoriteetin kunnioitus. Kuitenkin Napoleon Bonaparte – demokratian piiristä lähteneenä – loi yksinvaltan yhtä hyvin kuin Hitler. Samaan päätyivät Lenin ja Stalin, jotka edustivat vasemmistoa ja hyveellisesti väittivät nojautuvansa kansan valtaan.

Kansallissosialismi liittyy nationalismiin vain kansalliskiihkon muodossa, mutta tämä on ollut ominaista muillekin lähetystehtäville. Suurilla kansanjoukoilla on aluksi voinut olla kuvitelma, että he ovat maailmanparantajia, mutta kansallinen kunnia on heitäkin kiehtonut.

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopiston yleisen historian professori emerita.